

**ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ ԴԼՊԻ «ԼՄԱԶՊԱ-
ՅԻՆ» ՄԵՍ ՏՕՆԸ ԵՒ ՅՕՐԿԵԼԵՍ-
ՆԱԿԵԼ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Այժմ, երբ աւարտեց չարագործի
Մեծ անիւ պաշտօնական հանդիսակա-
տարութիւնը և մեր թերթը զրո հան-
դեց Յայտ լոկ հանդիսատեսի գերում,
մենք մեր պարտքն ենք համարում
թէ մեր ընթերցողներին և թէ նախ և
աւարտակութեան ստա՞լ պարզիւ մեր
բունձ սրտի գիրքը գեղե՞ր այդ անը:
Այդ բացատրութեանը ստիպում են
մեզ մեր համագումարները և իրերի
գրութիւնը:

Նայ տասներ գրութի 1300-ամեակը
և նայ ապագութեան գրութի 400-
ամեակը, որպէս մեր ժողովրդի ան-
համեմ կուլտուրական ման. պարզ է,
որ չէր կարող անհնամանկեղծ կերպով
չպահուի մեզ՝ նայ գրի, նայ տասներ
քարտիներէս ու ստրուպիներէս:
Ուստի թեպէս է, որ մենք ստա՞լիս-
ներէնք էինք, որ անհնամանկեղծ պիտու-
թեամբ և անհնաւայր գրտակցութեամբ
բոլորիցէնք այդ յարիւաններին ան-
ման գազափարսին և անհնամանկեղծ
մանակցութեան ընդունեցինք, որպէս
յարիւանական ստա՞լն այն իտարիակ-
ցութեան մէջ, որ սարսի ու կէս ու
ստա՞լ նայոց նրատարակէ. ըստն նա-
խանակութեամբ տեղի ունեցաւ թիֆ-
լիսում նոյնպէս և յարիւանական այն
Յանձնաժողովի, որին ընտրեց թիֆ-
լիսում գոյութիւն ունեցող մեր ազ-
գային-կուլտուրական բոլոր նստա-
տութիւններին և նայ մամուլի ներ-
կայացուցչութիւնը:

Մեր կարծիքով՝ անհնաւայր ստ-
ա՞լիս էր ներկայանում մեզ՝ ժամա-
նակակիցներէս նամաբ կուլտուրական
այդ մեծ անիւն սա՞լ համագործի և
ախարհիկ ընտարութիւնը, որ կրում է
ներկայանում նայ գրին ու նայ ապա-
գութիւնը, իսկ այդ ախարհիկ և
համագործի ընտարութիւնը անիւն
կարող էր և պէտք է սարսի և ու-
ստա՞լ ինքն նայ ախարհիկ նստարակ-
ութիւնը՝ յանձին նայ ժողովրդի բոլոր
խտերի՝ նախանկենութեամբ նայ ու-
ստա՞լով ինտելիկէնտիստի, որը և
թիֆլիսում, որպէս սուսանայ կու-
լտուրական կենտրոն կենտրոնում, ու-
ստա՞լիսը չպացաւ այդ մեծ յարիւան-
իս անիւն գազափարս և կազմակերպ-
ւելով մի գործադիր տեղական Յար-
իւանական Յանձնաժողովի մէջ, գի-
մուսներ արեց անբա՞լ նայութեանը
որս մի ծայրէջ միտք՝ ստանց եկե-
ղեցու, գրտակցութիւն և կուլտուր-
թեանց իտարութեան և իտարից ար-
բա՞լ ազգին անիւն տեղ անցեալ նա-
խե՞ք. շին անիւն այդ մեծ անը:

Այդ անիւն մանակեղծու կրտար-
ւեց Յանձնաժողովի կազմից և նայ-
կուլտուրական եկեղեցու Պետր և
նորքը նայ իսկ այնպիսի ընթացք
ստացաւ, որ Յանձնաժողովի անկամ-
ների մեծամասնութիւնը նարկաւոր
գտաւ այդ անը գե՞լ կաթիլիկութի
բարձր նախաւարութեան տեղի:

Մեր համագումարով զու մի սխալ,
մեծ սխալ էր Յարիւանական Յանձ-
նաժողովի կազմից և յետոյ միտք
զգացեց գործում այդ սխալի մանր
նկատելները, սակայն սխալը արդէն
գործում էր և Յանձն էր ազգայնագի-
նակակիցից էլ և սպասել նայ շրայիս
նախաւարութեան արդիւններին:

Պետր և անիւն, սակայն, որ մեր
խորքը նախաւոր էր այդ նախաւար-

ութեանը նկեց այն պատճառով, որ
մենք պիտու էին, թէ նայ գրի և ու-
պագութեան զարգացման պատճա-
թեան մէջ եթէ էլ միտքները կատարի
է իր իտար գիրք, ոչ պակաս իտար
գիր ունի կատարում նայ կաթիլիկ մի
այլ միտքանութիւն՝ Վեճեպիկի ու
Նապարհանները, Վեճեպիկի Միթիս-
րանները և նայ ազգի Յանցաւ յա-
ւանները, ուստի և, ցանկանալով այդ
պատճառ, մեծ և արգարացի փա-
տը չէտե՞լ, մենք նախաւոր էինք, որ
այդպիսի մեծ անը ընկնի որե՞լ նրա-
կան մարտի նախաւարութեան տեղ
լինի նա, նոյնիսկ էլ միտքները, որով-
նեակ գրանով անը կորցնելու էր իր
համագործի և ախարհիկ ընտա՞լը, մի
բան, որ յառկապէս չնշուելու էր գ-
նէ այժմ, XX-րդ դարում:

Եւ Յարիւանական Յանձնաժողովի
մեծամասնութիւնը շատ շուտ վայ-
րեց իր սրտն սխալ ընտա՞լի գտնուեցը:
էլ միտքները չբաւականացաւ այն բա-
ցանիկ պատճով, որ արե՞լ էր նրան
թիֆլիսի Յարիւանական Յանձնաժո-
ղովը, նրախիւնով նրան անիւն անը
իր նախաւարութեան տեղ, ուրից
ինքը գրտի կանգնել գործին, ինքը
գտնուալ տանի տեղն ու զնկափարսը,
որով և ինչպէս նստաւայր էինք
մենք, նախաւորելու էր թէ անը և թէ
նրա ախարհիկ անբա՞լ ընտա՞լը, գա-
մեկով այն լոկ նայ-կուլտուրական ե-
կեղեցու և նայ-կուլտուրական տեղ:

Եւ այդ այդպէս էլ եղաւ, նրախիւ
ստանալուց յետոյ էլ միտքները նայեղ
կազմից յարիւանական մի յանձնաժո-
ղով և սկսեց պատրաստութիւններ
տեղանի այդ անակատարութեան նա-
մար, նկեց ստա՞լին ընտա՞լի մտանա-
լով գործակցութեան նրախիւն Վեճե-
պիկին և Վեճեպիկի Միթիսարեան բազ-
մախաւոր միտքանութեանը:

Միտ կազմից թիֆլիսում ՎՄակ
թիֆլիս էր գրտի անհնաւայր Ն. Ա-
նաքիւանին, ստա՞լնորակով բուսի
բուն մարտի թայփայտական միտքան-
րով և ցանկանալով Յարիւանական
այն Յանձնաժողովին մի նախաւոր
ստեղծել և գրանով իտարարի այդ
նախաւորութիւնը, բոլորովին անար-
գար և անիւն կերպով յայտարարեց
Յանձնաժողովը թայփայտական այն նա-
պատկանիկի կրտար (իրք թէ այդ յ-
արիւանց նրա նամար էր, որ իտար-
րից ՎՄակին ընտանաւանայ յարիւ-
անը, մի բան, որ գլխովին անիւն էր),
ուստի և մի քանի արից մի այլ, պա-
տանական և գազաազգի ժողով գու-
մարիւնով, նրանաւարից այդ ժողովը
Յարիւանական ու գրանից յետոյ
գնաց-միտքաւ էլ միտքներն, մտցնելով
այդ ախարհիկ անը նրա փարսիւնով
տեղ:

Եւ սնա այդ արից սկսեցինք գտա-
թիւններ ու պարտա՞լ ոչ միտք թիֆ-
լիսում, այլ անհնաւայր, որ կազմին
նայիւ. Եւ այդ պայմարի մէջ էլ միտք-
ները բարձրական պարտութիւն կրեց,
նրա նշանակում որը՝ անցեալ նախան-
քիկի 12-րդ անցաւ անը, անախաւ-
նայ, նայ նստարակութեան 20 անգ-
որ իտար Յայտ այդ անիւն մանակե-
ցելուց և միտք ՎՄակին իտարին էր,
որ այդ որը Վագից էլ միտքներն, այն-
տեղից Օլական և միտքանաւ այն
տեղից կարամ սրտով ու թափով:

Մեծ անիւն էլ միտքներն անցով նա-
քում նարանք, գորք էր և նայիւն,
ցանկանալով փրկել իր սրտանիւնը,
էլ միտքները մի միտքով միտքներն
գրեց նա յայտարարեց, որ Համագ-

գային այդ տանը տեղադրել է մի անոթը
տանը և վերջանալու է 1913 թվա-
նակու 13-ին, մի անսովորաբար, որի
նմանը չգրեմ աշխարհիս երեսին և ոչ
մի յորդեման...

Սակայն այդ ժիւղակներն արեց էջ-
միամիտը և այս անգամ էլ նրան ար-
նագանք տեղ գարձեալ Մշակը:

Իրա նեւ միասին էջմիամիտը ա-
ռաջ քաշեց զգորոցական Փոնդը Ի
հարկէ միմիայն լուսաւորչական հայե-
րի եկեղեցական-միական զգորոցների
Փոնդը ճիշտ այն ժամանակ, երբ Յո-
րեկանական Եանձնաժողովը նրապա-
րակ էր քաշել գրական Փոնդը, բուն
համակրանք տանելով զգորոցական-
Փոնդին, քանի որ Եանձնաժողովի
կարծիքով մէկը միւսի լրացումն էր,
մէկի միւսի անքաժան ընկերը:

Եւ ահա մի ամբողջ տարի սկսեց
պայքար այդ հարցի շուրջը. էջմիամիտը
միմիայն գրական Փոնդը, իսկ առա-
ջադէմ մամուլը և Եանձնաժողովը
պնդում էր նաև գրական Փոնդի ան-
հրաժեշտութեան վրայ: Երեսուցիկու
է մի հանգամանք ևս, որ այս պայ-
քարի մէջ, որ զուտ գաղափարական
քննարարութեան ունէր, Չերմ մասնակ-
ցութիւն ունեցաւ առանձայ օրաթեր-
թեցից «Նորիզոնը», որը մեզ նեւ
միասին առաջ էր տանում պայքարը
այն լայն սկզբունքների վրայ յնուած,
որի մասին մենք արդէն խօսեցինք:

Նկատարքիք է այն, որ սկզբունք-
ներից զուրկ կամ անեն տեսակ
սկզբունքներ իրանց գլխի մէջ մի
քառի խառնած այնպիսի հասարակա-
կան գործիչներ, որպէս Գ. Չալիու-
շեան, որ հայ մանուկի ձեռքը մտեր
էր տալիս՝ հայ հարուստի և մեծա-
տան առաջ վանելու և նրանց համար
ազգաբնէր անելու, այդ նոյն Գ. Չալ-
իուշեանը թող տեղ իրան դիմել
մի վատ, շատ վատ պրոֆօկացիայի,
իբր թէ մենք պաշտպանուծ ենք գրա-
կան Փոնդը նրա համար, որ ձեռքներս
քցենք այնտեղ ու իւրացնենք Փոնդի
գուժարները, մոռանալով, որ հայ ին-
տելիգենցիան, որի 80 տոկոսը կազմ-
ւած է հայ ուսուցչութիւնից, ամենից
առաջ նա պէտք է հակառակ լինէր
գրական Փոնդին և երկու ձեռքերով
բռնէր միայն և միմիայն զգորոցական
Փոնդը, որից և, ճիշտ որ կարող էր
օգտուի:

Բայց այս պարզ լոգիկան իսկ ան-
հասկանալի թաց պ. պ. Չալիուշեան-
ների և նրանց տապալակեցին իրենց
արամազրութեան տակ—պնդելով բա-
ռիս բուն մտքով մի արտուրդ թէ
մենք հակառակ ենք զգորոցական Փո-
նդին:

Եւ այդ պայքարի նեւեանքը կու-
այն, որ վայսած այն հանգամանքին,
որ էջմիամիտը մի ամբողջ տարի էր
տեղ այդ տանը կատարելուն, հանդէս-
ներ կազմակերպելու, զգորոցական
Փոնդի համար յատուկ Եանձնաժողով-
ներ ընտրելու և գործին կաշիւուն, հայ
ժողովրդի մեծ մասին այդ կոչն
ու նրաւէր թաց խորթ, և նա չափա-
զանց սառը վերաբերմանը ցոյց տեց,
Եանձնաժողովներ չկազմեցին, իսկ
կազմներն էլ ոչինչ չարեցին և, զըժ-
բազարաբար սկսեց մի տեսակ թնա-
մական վերաբերմանը դէպք մի տան,
որը իր էութեամբ մեր գարնար կեան-
քի պարձանքն է. մեր անհասկանա-
կան նաւուժը 1500 տարիներից է
վեր:

Արդէն էր գործը մինչև այս սեպ-

տեմբեր 10—15-ը ամեն տեղ ամբողջ
հայութեան մէջ:

Այնուհետև Հայ Գրի և Տպագրու-
թեան տեսակատարութիւնը ընկաւ մի
նոր խաղի մէջ, որի մասին կը խօսենք
մենք նեւեան համարում:

ՅՈՒՐԵՆԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐԸ ԹԻՖ- ԼԻՍՈՒՄ

Հայ գրի և տպագրութեան յորեկա-
նական տոները Թիֆլիզում անցան
սառը. ժողովրդական լայն մասսանե-
րի մէջ չէր նկատուած ոչ մի ոգևորու-
թիւն, այլ ամեն ինչ կրում էր կամ
միական կամ պաշտօնական կերպա-
րանք, ոչ Առտո կախիկագոսի ու Բե-
նիկ վարդապետի եկեղեցում արած
քարոզները և ոչ էլ Մեքրոպ կախիկ-
ագոսի Չերմ ու զգացւած ճառերը շտա-
քացրին ժողովրդի սոսաժ սրտերը.
նոյնը նկատուի էր Մասնակ-Մեքրոպի
նեւեանայցմանը թատրոնում աշա-
կերտութեան համար և ժողովարանում,
ուր դասախօսում էին Ն. Աղբալեան, Գ.
Իփեկեան և Ս. Լիսիցեան:

Ժողովուրդ շատ կար թափոթի յի-
տակից, մանավանդ Վանքի բաղում,
սակայն ոչ կեցցէներ և ոչ էլ ոգևո-
րութեան ժողովրդական այլ ցոյ-
ցեր տեղի չունեցան: Վանքից Ներ-
սիսեան Դպրոց գնացող մեծ թափոթը
տեղի նման էր յուղարկուորեան թա-
փոթի, քան ազգային մեծ տօնի. ոչ
զուտնա կար, ոչ աշուղների նազաժու-
թիւն:

Պաշտօնական տոնակատարութիւնը
Ներսիսեան զգորոցում լցրել էր մեծ
զանիճք պետական բարձր պաշտօնեա-
ներիով և թէ հայ հասարակութեան
ընտրեալ հրաւիրակներով, այն ինչ
զգորոցի բաղում, ուր հաւաքւած էր
մեծ բազմութիւն: Ժողովուրդը չգի-
տէր ինչ անի և ժամերով գնում էր
աւտոմոթիլները և եկող հերերին, ոչ
մի դասախօսութիւն, ոչ մի բացատրա-
կան գրոյց այնտեղ ժողովրդի համար
չեղաւ:

Շնորհիւ պ. Ս. Լիսիցեանի շափ ու
սամանն անցած երկար ճառի, Ներ-
սիսեան զգորոցի հանդէսը աւարտեց
ժամը 5-ից շատ անց: Պաշտօնական
շնորհարարութիւններ, սովորական դար-
ձած դարձւածներով, կզան մեծ թւով
թէ օտարներից և թէ հասարակական
մի շարք հիմնարկութիւնների կողմից:

Եւ այսպէս, էջմիամիտն իր գործե-
լակերպով ազգային ամբողջ տոնակա-
տարութեան վրայ զրել էր իր սառը
պաշտօնական և միական կնիքը: Այս
քանը շնչուելու է առանձնապէս ի դե-
կափարութիւն ապագայ տօների և ի
յիշատակ հայ պատմագրութեան:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կալւածատէր Միւրան Անան-
եանը, որ 18 օրից է վեր աւազակ-
ների կողմից գերւած էր և որի ուր
լինելը մինչև օրս անյայտ էր, ամառ
12-ի գիշերը Տկվիբուլի կայարանից
6 վերստի վրայ գտնուող Արալ-Սոփելի
պատարով մօտ ազատ է արձակւած
նոյնաւազակների ձեռքով վերջիններս
ի հարկէ, վարխուտ են տեղ: Այժմ
Մ. Անանովը Թիֆլիսում պէտք է
լինի:

◆ Սառային վազաններն քաղ-
թի կողմից ուղեկցող ինժ. Մ. Օճան-
շանեան վերադարձել է պետերուր-